

KÁDÁR JÁNOS ÉS M. SZ. GORBACSOV TALÁLKOZÓJA MOSZKVÁBAN, 1985. szeptember 25-én

Az alábbiakban Kádár János és Mihail Szergejevics Gorbacsov első találkozásójának jegyzőkönyvét közöljük teljes terjedelemben. A jegyzőkönyv orosz nyelvű példányát V. Muszatov juttatta el a História című folyóirat szerkesztőségébe. A folyóirat a jegyzőkönyv egy részét meg is jelentette (História 15 [1993] 3. 23–25.). A szöveget csak az általunk legszükségesebbnek tartott jegyzetekkel egészítettük ki. (A szerk.)

Jegyzőkönyv

A kölcsönös üdvözléseket követően Kádár János köszönetét fejezi ki azért a lehetőségért, hogy elvtársi megbeszélést folytathatnak. Ezúttal nem kell semmiféle egyezményt és szerződést aláírni.

Mihail Szergejevics Gorbacsov: Nagyon jó. Ezek a mi esetünkben mintha mind alá lennének írva. Nagy jelentőséget tulajdonítunk az Ön látogatásának. Egy év múlva lesz harminc esztendeje annak, hogy Ön Magyarorszáron, az MSZMP élén egész munkásságát a szocialista társadalom felépítésének szenteli. A párt és az ország az Ön irányítása alatt nagy sikereket ért el. Magyarország jó nevet szerzett mind a szocialista baráti közösségekben, mind az egész világon. Úgy vélem, hogy 1986-ban még vissza fogunk térni az Ön jubileumára.¹

Szeretném hangsúlyozni, hogy az elmúlt évek folyamán kapcsolataink növekvő ütemben, töretlenül fejlődtek, ezeket nem zavarták meg komoly nehézségek. Természetesen akadtak bonyolult problémák, de ezeket sikerrel oldottuk meg, annak köszönhetően, hogy bennünket mindenkor összekötött a közös célokért folytatott harc, a barátság, az együttműködés.

Nagyra becsüljük azt, hogy személyesen is elősegítette a szovjet–magyar együttműködés elmélyítését. Az SZKP-n belül tartósan megszilárdult az az álláspont, mely szerint Kádár János — a mi jóbarátunk — igazi marxista–leninista személyiség.

Kádár János: Nagyon köszönöm. Örömmel tölt el az Ön beszéde. Már elég régóta ismeretségben állunk,² de első ízben folytatok Önnel mint az SZKP KB főtítkárával tárgyalásokat. Bár [ez] a találkozó hivatalos [jellegű], de én mindenekelőtt alkotó beszélgetésnek tekintem.

Szeretném még egyszer köszönteni Önt az SZKP KB főtítkárává történt megválasztása alkalmából és sok erőt és nagy sikereket kívánni Önnek ezen a felelős poszton. Erről számos okból kifolyólag beszélek. Mindenekelőtt a szovjet nép iránti nagy tisztelettel vezetettve, amelynek mindenkor a legjobbakat kívántam. De erről közös érdekeinktől vezetettve is be-

1 Valóban, egy év múlva M. Gorbacsov aláírásával üdvözlő levelet küldtek Kádárnak. A levél szövegét ismertették az MSZMP aktívája előtt.

2 Kádár János 1970-es évek végén ismerkedett meg M. Gorbacsovval, midőn a Szovjetunióban, Kiszlovodszk városában pihent. M. Gorbacsov akkoriban az SZKP Sztavropolszki Kerületi Bizottságának első titkára volt.

szélek, mert ha a szovjet nép könnyebben lélegzik és él, akkor mi, a szocialista országok abból csak nyerni fogunk.

Ami pedig saját személyes érzéseinket illeti, kérem ne értsenek félre. J. V. Sztálint csak egyszer láttam, akkor is messziről. Ez 1948 májusában történt a Vörös téren. Engem és barátomat, Rajk Lászlót, aki később a személyi kultusz áldozata lett, azért külték ki a Szovjetunióba, hogy megismerkedjünk a szovjet tapasztalatokkal.

A későbbiekben sikerült többször is találkoznom, együttműködnöm Ny. Sz. Hruscsovval, L. I. Breznyevvel, Ju. V. Andropovval és K. V. Csernyenkóval. Ön, Mihail Szergejevics, az SZKP KB ötödik főtítkára, akivel találkozom. Már Varsóban szoltam Önnek arról, hogy Ön a legfiatalabb főtítkár. Ez nagyon lényeges. Őszintén és mesterkéltég nélkül meg szeretném mondani, hogy mi megértettük azokat a nehézségeket, amelyek a Szovjetunióban az utóbbi esztendőkből felmerültek. Tudtuk, hogy L. I. Breznyev az utóbbi időszakban nem tudott hatékonyan dolgozni. Ju. V. Andropov nagy tettet vitt véghez, a szentek közé lehetett volna őt iktatni; mennyit dolgozott, nem kímélve magát! K. V. Csernyenkónak számos ok miatt nehéz volt munkálkodnia. Ő számunkra kevésbé ismert ember volt. Ezért egy aktív, tevékeny főtítkár megválasztása nagyon lényeges kérdés.

Beszélgetésünket elkezdve szeretnénk néhány dolgot elmondani a magyar történelemről, mindenekeletől az 1956. évi ellenforradalomról és annak okairól.

Országunkban 1953 nyarára a helyzet felettébb feszültté vált. Június közepén Moszkvába hívták Rákosi Mátyást és híveit, valamint Nagy Imrét s Dobi Istvánt. Moszkvában élesen bírálták az MDP vezetőségét. A tárgyalásokon sok elvtárs vett részt, többek között Berija is.³ Egészen véve valós és súlyos problémákat vetettek föl: a pártunk munkájában tapasztalható hiányosságokat, melyek részint a személyi kultusz jelenségeiben jutottak kifejezésre, az abszurd gazdaságpolitikát, a kultúra területén az abnormális jelenségeket és az életszínvonal elmaradottságát. A magyar küldöttség elfogadta ezeket a felvetéseket s egyetértett a kritikával.

Budapesten összehívták a KB plénumát, ahol kezdetben nyíltan és őszintén felvetették mindezeket a problémákat. Többek között megnevezték azokat a személyeket is, akik a hibákért felelősek voltak. Szó esett a szocialista törvényesség megszegéséről s megállapították, hogy Rákosi M. maga adott utasításokat a letartóztatásokra és a kínvallatásokra. Rákosi M. szintén beismerte hibáit, mint ahogy elismerte felelősségét a gazdasági hibákért Gerő, a katonai tevédekért Farkas s a kultúra területén a kialakult helyzetért Révai. A plénum külön határozatot hozott mindezekben a kérdésekben. Ez történt a plénum első napján. A következő nap a magyar vezetők tudomására jutott, hogy Moszkvában letartóztatják Beriját. Némelyek hangulata megváltozott. A határozatot így nem is hozták nyilvánosságra. (Úgy tervezük, hogy ezeket most mint történelmi anyagokat kinyomtatjuk.)⁴

De az emberek tudomására jutott, hogy létezik a plénumnak valamilyen döntése; erről kétféle értelmezésben értesültek. Az egyik Nagy Imrétől származott, aki felszólalt a parlamentben.⁵ Ő ellenzéki, valamelyest nacionalista eszméket fogalmazott meg, helyenként rejtett szovjetellenes mondanivalóval. De többek között arról is szó esett, hogy a parasztoknak ki lehetne lépni a termelőségüketől, hogy be kell zárni az internálótáborokat. Rákosi

3 A tárgyalásra 1953. június 13–16. között került sor Moszkvában. Magyar részről a delegáció tagja volt Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre, Hegedűs András, Hidas István, Szalai Béla, Földvári Rudolf és Dobi István. Szovjet részről az SZKP KB Elnöksége tagjai: Malenkov, Berija, Molotov, Hruscsov, Bulganyin és Mikojan, továbbá Kiszeljov budapesti szovjet nagykövet. A tárgyalásokról készült jegyzőkönyvet közölte T. Varga György: *Jegyzőkönyv a szovjet és a magyar párt- és állami vezetők tárgyalásairól* (1953. június 13–16.). Múltunk 1992. 2–3. 234–269.

4 Az MDP KV 1953. június 27–28-i ülésén hozott határozatot először a Hírmondó című szamizdat folyóirat 1985. évi 2. számának mellékletében közölte. Hivatalosan a Propagandista című pártfolyóirat 1986. évi 4. számában látott napvilágot.

5 Nagy Imre az MDP KV döntése alapján, mint az ország új miniszterelnöke, programbeszédet mondott a parlamentben 1953. július 4-én. Beszédét ld. Szabad Nép, 1953. július 5. és Nagy Imre: *Egy évtized. Válogatott beszédek és cikkek*. Bp. 1954. II. 349–377.

hamarosan mozgósította a pártaktívát és a plénum határozatát illetően más — szektás — dogmatikus magyarázattal állt elő. A rend az országban azonnal megbomlott, a szövetkezetek kezdtek szétesni. A párt dezorganizáltnak tűnt.

Miért beszélek én erről? Arról van szó, hogy az országunkban az ellenforradalom nem 12 napon át — 1956 október 23-tól november 4-ig — tartott, a valóságban négy évig húzódott. A nép nehezen élt, de túrt. Később feltárták a hibákat, de azokat senki sem orvosolta. A pártban belül két frakció alakult ki: mind Rákosi M., mind Nagy I. felülkerekedett. Ők csak az egymás elleni küzdelemre gondoltak, a pártról és az országról megfeledkeztek.

Azután lezajlott az SZKP XX. kongresszusa.⁶ Úgy tűnt, hogy az ellenfél okosabb nálunk. Nagy Imre a XX. kongresszus határozatai megvalósításának zászlaja alatt lépett fel. A rendszer ellenfelei nem foglaltak nyíltan állást az ellenforradalom mellett és a XX. kongresszus szellemében a további demokratizálás mellett tették le a voksot. Rákosi és hívei nem tudták helyesen felhasználni a XX. kongresszus eredményeit, s arra hivatkoztak, hogy a hibákat már 1953-ban orvosolták.

De ezt nem tették meg. 1956 őszére megérett a helyzet az ellenforradalom kitörésére. A pártot és az államapparátust szétzilálták.

M. Sz. Gorbacsov: Ju. V. Andropov elmesélte nekem, hogy ő a XX. kongresszus után valahol egy vadászatban négy szemközt beszélt Rákosival. Rákosi ismertette a magyar helyzetet elmondta, hogy ő nem ért egyet a XX. kongresszus határozataival és kijelentette: a Szovjetunióban még meg fogják bánni annak döntéseit.

Kádár J.: Igen, így is volt. Rákosi 1953-ban a kritikát is formálisan fogadta el. 1956 nyarán leváltották őt.⁷ De ez már elkésett lépés volt. Elérkezett 1956 októbere. Én abban az időben szabadultam a börtönből és júliusban újra a Politikai Bizottság tagjává és a Párt KB titkárává választották.⁸

Amikor elkezdődtek az ellenforradalmi események, sokan nem értették, mi történik. Vajon egy szocialista országban szó szerint le lehet-e rombolni mindent néhány rövid nap alatt?! Én mind a mai napig úgy vélem, s kérem, ne értsenek félre, hogy Nagy Imre maga nem akarta az ellenforradalmat, de az események logikája ahhoz vezetett, hogy ő végső soron lehetővé tette az ellenforradalom számára, hogy az kibontakozzék s nemcsak a párt, de a haza árulójává is vált. Sőt határozatot hozott a Varsói Szerződésből történő kilépésről is.

Nagy Imre Magyarországon 1956-ban és Dubcek Csehszlovákiában 1968-ban a „nemzet megmentője” szerepében tetszelegtek. Ismeretes, hova vezetett tevékenységük.

Amikor kitört az ellenforradalom, erőink demoralizálódtak, a pártmunkások elvesztették tekintélyüket, úgyhogy a két frakció hatására egyesek ezt, mások tévesen mást mondtak. Az ÁVH és a belügyminisztérium munkatársai féltették az életüket, a hadseregben sokan voltak Nagy Imre hívei. Az ellenség aktívan tevékenykedett. A tömegek körében zűrzavar uralkodott.

Valamit tenni kellett. Kevesen voltunk. Támogattuk a kapcsolatokat a Szovjetunióval, konzultációkat folytattunk. Így jött létre az Ideiglenes Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány és a párt Ideiglenes Központi Bizottsága.⁹ Akkor — mint egy új keresztelés után — tiszta és büntetlen voltam. Az emberek tudták, hogy én régóta dolgoztam a pártban, mindig az országban tartózkodtam és munkáscsaládból származtam. Tudták, hogy felléptem a személyi

6 1956. február 14–25.

7 1956. július 18-án, az MDP KV ülésének első napján. Rákosi leváltását az SZKP KB Elnökségének rendkívüli megbízottja, Mikojan javasolta a KV ülést megelőző napokban Budapesten folytatott bizalmas tárgyalásokon.

8 Kádár valójában 1954. július 22-én szabadult. Rehabilitálták, kerületi, majd megyei párttitkár lett, és 1956 júliusában ugyanazon a KV-ülésen került be a Politikai Bizottságba, amikor Rákosit leváltották.

9 Kádár és Münnich 1956. november 2–3-án Moszkvában tárgyalt az SZKP KB Elnökségével az új politikai központ, a kormány létrehozásáról. A pártvezetés újjászervezésére csak november közepén került sor.

kultusz ellen. (Magam is tudtam, hogy börtönbe kerülök, midőn ellenezni kezdtem a Rajk elleni pert.¹⁰)

Ama körülmények között nem lehetett a Párt nevében fellépni. A Párt egyszerűen nem létezett. A pártot újjá kellett teremteni, mégpedig felülről. Az Ideiglenes Központi Bizottságban 23-an gyűltünk össze, olyan emberek, akiknek nem volt közülük az előző kormány büneihez.¹¹ Amíg 1956-ig az MDP létszáma 800 ezer főből állt, addig az újjászervezett pártban mindössze 240 ezren voltak, de ez [utóbbi] hatását tekintve sokkal erősebb volt, mint az MDP.

Harcolni kellett az ellenforradalommal, de nem volt erőnk hozzá. Önöktől kértünk segítséget. A Szovjet Hadsereg egységeinek fellépését követően azonnal megszűnt az ellenforradalommal vívott harc. A rendteremtés céljából tisztí századokat állítottunk fel és ezek végezték a munkájukat. Annak idején sokat beszélgettem helyzetükről Ju. V. Andropovval. Például arra kértem, hogy a szovjet csapatok ne járőrözzenek az utcákon, ne vegyenek részt a rendteremtésben. Akármelyik magyar polgár számára kellemesebb, ha őt egy magyar csapja fejbe, nem pedig más. Akkor majd haza fog térni és ezt nem nemzeti sérelemként foghatja majd fel.

Hoztunk szigorú rendelkezéseket is. Kb. 280 emberre szabtuk ki halálos ítéletet a törvény értelmében. A bíróságok munkájába a párt nem avatkozott be, de amikor a halálos ítéletek száma elérte az ellenforradalmi eseményekben ártatlanul elhunytak számát, arra kértem az elvtársakat, hogy álljanak le.¹²

1956 decemberében határozatot hoztunk, amelyben megneveztük az ellenforradalomhoz vezető okokat: Rákosi klikkjének tevékenységét, Nagy Imre revizionista csoportoskájának működését, az osztályellenesség tevékenységét az országon belül, s az imperializmus működését kívülről. Ebben a sorrendben vizsgáltuk meg az ellenforradalom létrejöttét.

Először tehát rendet teremtettünk és helyreállítottuk a törvényességet. Később bejelentettük, hogy fő fegyverünk a meggyőzés, az érvelés és ez vált a párt munkastílusának szerves, alkotó részévé. Politikánk másik fontos eleme volt és marad a kétfrontos harc: a szektásság, a dogmatizmus és a revizionizmus ellen.

Pártunk fontos követelménye a valós helyzetet olyannak látni, mint amilyen az a valóságban. Türelemmel viseltettünk azon emberek iránt, akik megtévedtek, akiket az ellenforradalom tévútra vezetett és nem támogattak azonnal bennünket. Nem kívántuk ellenségeink számát növelni. Az embereket helyükön hagytuk. Csupán a néphadsereg tisztjei számára szabtuk meg más rendet. Javaslatot tettünk nekik olyan nyilatkozat aláírására, hogy ők támogatják az Ideiglenes Forradalmi Kormányt és végre fogják hajtani annak parancsait. A tisztí állomány egyharmada nem írta alá ezt a nyilatkozatot. Ezen emberek közül később sokan elismerték hibáikat. De a hadseregbe nem vontuk be őket. Más helyen hadd dolgozzanak.¹³

10 Kádár mint belügyminiszter tagja volt a Rajk-ügyet vizsgáló öttagú párt-különbizottságnak (Rákosi, Gerő, Farkas, Szakasits, Kádár), Farkassal együtt részt vett kihallgatásokon is. Az MDP KV előtt két alkalommal (1949. június és szeptember) ő referált a perről. Kádárt 1951. áprilisban tartóztatták le.

11 Az MSZMP Ideiglenes KB 21 tagja közül 15 tagja volt az MDP KV-nek. Az első kormányból négyen (Apró, Münnich, Kádár, Kossa) tagjai voltak Nagy Imre kormányának is.

12 A forradalomban és az ellenállásban való részvételért kivégzettek száma kb. 300 fő. Az utolsó halálos ítéleteket 1961 augusztusban hajtották végre. A „Fehér könyvek” szerint az „ellenforradalom ellen” vívott harcokban 234 fő esett el, ebből a népiéletek, lincselések áldozatainak száma 30 fő alatt van. Az összes magyar áldozat száma (1956. október 23–december 31.) 2500–3000 fő.

13 Az ún. „Tisztí Nyilatkozat” a Kádár által említettekén túl azt is tartalmazta, hogy az aláíró egyetért a szovjet csapatok intervenciójával. Az aláírást megtagadókkal szemben különféle repressziós intézkedéseket is alkalmaztak.

Ezt a momentumot amiatt hozom föl, mivel Csehszlovákiában pl. másképpen jártak el. Nem szeretnék más pártokat kritizálni, de ránk nézve sértő, hogy a csehszlovák elvtársak e kérdésben nem használták fel tapasztalatainkat.¹⁴

Az ellenforradalom leverése után gyorsan konszolidálódott a társadalom. 1958-ban Hruscovval az élen szovjet párt- és kormánydelegáció érkezett hozzánk.¹⁵ Gyűlést szerveztünk Dunaújvárosban (a korábbi Sztálinvárosban), ahol vele együtt meleg fogadtatásban részesültünk. Ezután Hruscov azt mondta nekem: „Azt gondoltam, hogy a magyarok nem korábban, mint öt év múlva fogják csak elfelejteni a szovjet csapatok beavatkozását, de úgy tűnt, mindez gyorsabban megtörténik.” Azt válaszoltam neki, hogy mi büszkék vagyunk erre. Hiszen azon 30 ezer ember közül, akik ott a gyűlésen részt vettek, 1956-ban minden bizonnyal kétharmad azt kiabálta: „Le az oroszokkal”, most pedig azt mondják: „Éljen a Szovjetunió”.

Még egy, lehet, primitív dolgot mondok Önnek. A szocializmus építéséhez rosszul fogtunk hozzá. Rákosi folyton a Szovjetunió példájára hivatkozott, arra utalt, hogy minden a Szovjetunió kívánságára történik. Ilyen kívánságok a valóságban persze léteztek. De akkorigban a szocialista országok között sajátos „verseny” bontakozott ki a tekintetben, hogy ki áll közelebb a Szovjetunióhoz, ki hűségesebb hozzá. E lépések negatív következményei később a Szovjetuniót terheltek.

A pártok nem rendelkeztek kellő tapasztalattal. Hangsúlyozták a szocializmus építésének gondolatát, de ebben érdekeltté kellett volna tenni az embereket, többek között anyagilag, hogy érezzék a szocializmus előnyeit.

Jelenleg gazdasági gyakorlatunkban sok sajátos vonás található. Például a mezőgazdaságban. Néhány szovjet elvtárs azt mondja nekünk: „Igen, Önöknél jó kísérleteket folytatnak, folytassák a jövőben is azokat”. Mások azt mondják: „Meglátjuk, mi jön ki ezekből a kísérletekből.” Vannak olyanok is, akik kijelentik: mi mindent rosszul csinálunk, a társadalmat a kapitalista társadalmi rend felé visszük el. Természetesen, a szovjet társadalom fejlettebb, mint a miénk. Ha Magyarországról szólunk, akkor [láthatjuk], hogy nálunk nincs olyan kényszerű munkafegyelem, mint a kapitalizmusban. Sajnos azonban még nem fejlődött ki az emberek öntudata. Jobban akarnak élni. Éppen ezért van szükség az érdekeltiségre. Ha valaki tisztességesen dolgozik, legyen neki háza, hétvégi háza, gépkocsija. Magyarország fejlődésének jelenlegi szakaszában mindezt biztosítani egyszerűen szükséges dolog.

A mezőgazdaság szövetkezetesítését 1956 után újra végrehajtottuk. Eltöröltük a kötelező állami beszolgáltatásokat.¹⁶ Annak idején néhány szovjet elvtárs azt kérdezte: „S honnan lesz Önöknek kenyérük?” Ezt válaszoltam: „Nem tudom, de a mezőgazdaságban az alapelveknek másoknak kell lenniük.” Megváltottattuk a felvásárlási árpolitikát, bevezettük a szerződéses munkavállalás rendszerét és a paraszt a munkás igazi szövetségese lett. Két évvel ezután viszonylag nyugodtan végrehajtottuk a mezőgazdaság kollektivizálását,¹⁷ biztosítva a szövetkezetek önállóságát, a vezetőség megválasztásának lehetőségét. Vannak nálunk olyan [tsz-]elnökök, akik megválasztásuk óta termelőszövetkezetük élén állnak. S vannak olyan gazdaságok, ahol a vezetők kb. tízszer változtak. De a lényeg az, hogy a parasztok ezért nem a pártot és a kormányt szidják, a gazdaságokban a vezetőség megválasztása az ő ügyük.

Megengedtük, hogy háztáji telkük legyen, de ezeket nem integráltuk a kollektív gazdaságba. A szövetkezet segít megművelni ezeket a telkeket, értékesíti a termést. A parasztok

14 1968. augusztus 21. után Csehszlovákiában aránylag kis számban került sor politikai perekre. A magyar pártvezetés 1969-ben tájékoztatást adott a csehszlovákoknak az 1956 utáni megtorlás méreteiről és módszereiről. Ld. Iratok a magyar igazságszolgáltatás történetéből. Főszerk.: *Györgyi Kálmán*. I. Bp. 1992. 746–750.

15 Hruscov 1958. április 2–10. között látogatott Magyarországra.

16 A kötelező begyűjtés eltörlését a Nagy Imre-kormány határozta el 1956. október 30-án. Ezt a döntést az Elnöki Tanács 1956. november 12-i törvényerejű rendelettel „megerősítette”.

17 A mezőgazdaság kollektivizálására az MSZMP KB 1958. novemberi határozatát követően 1959–1961 között került sor.

éjt nappallá téve dolgoznak, nem kell őket felszólítani a munkára. Most jól élnek és rendelkeznek a gyermekeik felneveléséhez szükséges eszközökkel.

Nemrég végrehajtottuk a választási rendszer reformját,¹⁸ s előzetesen ezt korlátozott mértékben ki is próbáltuk. Jelenleg létezik nálunk országos küldöttlista (35 ember), amelyre az egész ország szavaz, és vannak az önálló körzetek, ahol a törvény értelmében nem kevesebb mint két jelöltet kell állítani. Azt kérdezték tőlünk: „De mi lesz a párttagok választásával?” Természetesen az egyes körzetekben helye volt az újraválasztásoknak. De egészében véve a párttagok részaránya a parlamentben a tervezett 70% helyett most 77%.

M. Sz. Gorbacsov: Ez magasabb, mint nálunk.

Kádár J.: A választások — ez szintén kísérlet. Ennek lényege az, hogy az emberek felelősséget érezzenek az ország ügyéért.

Annak idején vitatkoztam Novotnyval¹⁹ és Gomulkával²⁰, s arra kértem őket, hogy takarékoskodjanak az idővel, vonjanak le következtetéseket a mi magyar tapasztalatainkból.

Még valamit szeretnék mondani e téma lezárásaként. Amikor reformokat vezetünk be, a kormányzás új formáit és módszereit keressük, újjáalakítjuk a struktúrákat, a marxista-leninista elvek alapján kormányzunk. Ez mindenekelőtt a munkásosztály hatalmának biztosítását, a párt vezetők szerepének megerősítését s a tömegek részéről történő támogatást jelenti. Ez jelenti továbbá a termelési eszközök társadalmi tulajdonát (nálunk ez 97%), a szocialista tervgazdaságot, a szocialista piac törvényeit figyelembevéve. Hangsúlyozom ezt a helyzetet, mivel a piac a szocializmus feltételei között szabályozható. Az országban a piaci tényezők kezünkben vannak. Ami a világpiacon illeti, azt nem tudjuk befolyásolni.

A magyarországi tervgazdálkodásról szólva szeretnék kiemelni, hogy minden egyes vállalatnak van saját terve, de ezt önállóan állítják össze. A kormány megteremti a feltételeket és kijelöli a gazdasági tevékenység céljait, figyelembe véve a gazdasági ösztönző erőket: az árakat, a hiteleket, a pénzügyi alapokat, a készleteket. A magyarországi körülmények között az állami terv nem bontja szét a tervet a vállalatok részére. A beruházások fele az állam kezében van, a másik fele a vállalatok rendelkezésére áll. Amit mi, a KB nem tudunk meghatározni: mit és hogyan kell tenni a különböző vállalatok szintjén. Az adott helyeken ezeket a problémákat jobban ismerik.

A fő elvek közé tartozik a Szovjetunióval történő együttműködésünk s részvételünk a Varsói Szerződésben és a KGST-ben is.

Ami pedig társadalmi fejlődésünk fokát illeti, úgy véljük, a fejlett szocialista társadalmat építjük.

Miért keresünk mindig valami újat, miért kínlódunk? A szocialista rendszernek óriási előnyei vannak, de megvannak a maga sajátosan meghatározott hiányosságai is. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a döntéshozás mechanizmusa. A politikában helyesen támaszkodunk a kollektív vezetésre. De a gazdaságban, de a kultúrában is szükség van az egy személyi vezetésre, a személyi felelősségre. El kell érni azt is, hogy gyorsabban hozzák a döntéseket, a kelendő időben. Magyarországon lehetőség szerint arra törekszünk, hogy több jogot adjunk helyi szinten. Célul tűztük ki a kormányzásunk határfokának növelését a szocialista elvek alapján. És erről nem bocsátkozunk alkuba.

Most kezdődött meg a vállalatok irányítási rendszerének megújítása. Ami a hadiipart és néhány infrastrukturális alapegységet illeti, itt minden marad a régiben: centralizáció és szilárd erő. Más ágazatokban a vállalat nagyságától függő kollektív vezetési szervek jönnek létre. Ezek a vállalati tanácsok (15–17 fő, a vezetés, a társadalmi szervezetek és a munkásság képviselői). Ezek kifejtik álláspontjukat a vállalati munka távlati kérdéseiről, megvizsgálják az évi beszámolókat, de általánosságban a vállalatot az igazgató irányítja. Mellesleg nálunk

18 1983:III. törvény. Az 1985 júniusi választásokon alkalmazták először és egyben utoljára.

19 Novotny, Antonin (1904–1975) csehszlovák politikus. 1953–1968 közt a CSKP KB első titkára, 1957–1968 közt egyúttal köztársasági elnök is.

20 Gomulka, Wladislaw (1905–1982) lengyel politikus, 1956–1970 között a LEMP KB első titkára.

egyre szélesebb körben terjed az igazgatóválasztás rendszere, a pályázat alapján meghatározott időszakra (többnyire 5 évre) történő kinevezés.

Célunk: megteremteni az irányítás rugalmas rendszerét, hogy a kollektíva hatást gyakoroljon a határozathozatalra és hogy megvalósuljon a szigorú egyszemélyi vezetés. Kérésem: mikor Önöknek újításainkról szólnak, vegyék figyelembe, hogy mi azon elvek alapján kormányzunk, amelyekről szóltam.

És most néhány szót belpolitikai helyzetünkről. Nem állíthatom, hogy kitűnő, inkább szilárdnak, stabilnak lehetne nevezni. De az utóbbi évek súlyos megpróbáltatások elé állítottak bennünket, és a nemzetközi események is kedvezőtlen irányba hatottak.

Az MSZMP XII. kongresszusán,²¹ öt évvel ezelőtt nyíltan megmondtuk, hogy az életszínvonal nem emelhető tovább, a feladat megőrizni azt, amit elértünk. Sajnos, az utóbbi öt évben az egyes rétegek életszínvonala csökkent. A reálbér 60%-kal csökkent. Az embereket nyugtalanítja az ország távlati fejlődése. A szakemberek jogosan aggódnak elmaradásunkat illetően a tudomány területén, s amiatt, hogy nem tartunk lépést a tudományos–technikai fejlődéssel.

Az MSZMP XIII. kongresszusa²² határozott programot fogalmazott meg. Szeretnénk bizonyos élénkülést elérni a gazdaságban, emelni az életszínvonalat. Az emberek támogatják ezt a programot és tőlünk tetteket várnak. Mi felhasználjuk a társadalmi élet soron következő fórumait — a Népfront, a szakszervezetek, a KISZ kongresszusait — politikánk megismertetése és a munkásság mozgósítása érdekében.

Most pedig Magyarország külföldi adósságainak kérdéseiről. Mindenekelőtt arról szeretnék beszélni, hogy országunkban alig áll rendelkezésre saját nyersanyag és energia. Ezeket főleg a Szovjetunióból és a szocialista országokból igyekszünk beszerezni, s ha nekik valamijük nincs, akkor fordulunk a fejlődő vagy a kapitalista országokhoz. Helyzetünk sajátossága abban áll, hogy csaknem a nemzeti jövedelem fele a külkereskedelemből származik. Az árucserre 50%-a a szocialista országokkal bonyolódik, ezen belül ennek a fele a Szovjetunióval, a másik 50%-a a nem szocialista országokkal.

Az utóbbi években nehézségeink támadtak. Nagy veszteségeket szenvedtünk a külkereskedelmi áratok illetően, 10 év alatt ezek 20%-ot tettek ki. Más szóval, mindenért 20%-kal többet kell fizetni, s többek között ezért van az, hogy Magyarország a szocialista országokban vásárol.

A mostani öt éves tervidőszakban csak 90%-kal tudtuk emelni a nemzeti jövedelmet. Az adósságok fizetése szempontjából az 1982. esztendő kritikus év volt számunkra. Nagy erőfeszítések árán megőriztük fizetőképességünket, de 22%-kal csökkenteni kellett a beruházások nagyságát. Az öt éves terv folyamán 40%-kal emelkedett a külkereskedelmi árszínvonal. Az adósságprobléma nyugtalanít bennünket. Az adósságainkat sikerült egy kissé csökkentenünk. Magyarország jelenleg kb. 1,5 milliárd rubellel tartozik a szocialista országoknak, 7 milliárd dollárral a Nyugatnak (korábban ez 8 milliárd volt).

Ilyen feltételek mellett céljaink az új öt éves tervidőszakra meglehetősen szerények. A nemzeti jövedelem 15–17%-kal fog majd növekedni. A beruházások nagysága az öt éves terv idején 25–30%-kal fog növekedni.

M. Sz. Gorbacsov: Mekkora most Önöknél a felhalmozás aránya?

Kádár J.: Több éven át tartottuk a 25–26%-os szintet. De az utóbbi időben kénytelenek voltunk ezt 18%-ra csökkenteni.²³ Most ismét elkezdjük emelni ezt az arányt. A reáljövedelmek öt év alatt 10–11%-kal fognak emelkedni. Megállítjuk a reálbér csökkenését és megpróbáljuk azt az öt év folyamán 5%-kal növelni. Természetesen sok jó dolog is akad nálunk. Megfelelő fejlődési szintet értünk el az ipar egyes ágazataiban, mint pl. a közúti járműgyártásban. Ön valószínűleg ismeri üzemünket Győrött, látta autóbuszainkat.

M. Sz. Gorbacsov: Megfordultam Székesfehérvárott az Ikarus-gyárban.

21 1980. március

22 1985. március

23 1984-ben 11% volt.

Kádár J.: Vannak eredményeink a vegy-, a gyógyszer- és az elektronikai iparban. Jó eredményeket értünk el a mezőgazdaságban. 1956-ig állandóan a Szovjetuniótól kértünk gabonát. Később azonban úgy döntöttünk, hogy éghajlati viszonyaink között képesek vagyunk megoldani ezt a termelési problémát. Most ezt elértük. Alapjaiban véve mindig megvan a kenyerünk. Évenkénti 15 millió tonna gabonát takarítunk be, azaz minden egyes lakosra 1,5 tonna gabona jut. Az országban megtermeljük vágósúlyban a húst, 164 kg-ot számítva egy-egy személyre. Ez a mutató stabil. Az egy főre eső húsfogyasztás 75–77 kg.

Feladatunk megbirkózni a jelenlegi nehézségekkel és fokozni a tudományos–technikai haladást. Szeretnénk összes erőnket mozgósítani és aktívan részt kívánunk venni a KGST-n belüli együttműködésben.

Nem feledkezünk meg a szocialista társadalom fejlődésének alapvető törvényeiről sem. Ami gazdasági mechanizmusunkat illeti, az megfelel a magyar viszonyoknak. Ha tagja lennék a szovjet vezetésnek, a Szovjetunióban nem szavaznék egy ilyesfajta mechanizmus mellett. Nálunk kétlépcsős rendszer van: a vállalat és a központ. Önöknél egyértelműen a háromlépcsős rendszer a megfelelő: központ–szövetségi köztársaság–vállalat.

A szocializmus építésének munkájában a nemzetközi álláspontokhoz tartjuk magunkat. Úgy véljük, nem létezik a szocializmus magyar modellje, nincsenek sajátosan magyar felfedezések. A magyar kommunisták nem okosabbak másoknál. Az élet persze megtanított valamire bennünket. Mindig azt tartottam, hogy a szocialista országokban folyton akkor követnek el butaságokat, mikor a dolgok jól haladnak. Emlékszem például a KKP VIII. kongresszusára.²⁴ Ez jó kongresszus volt. De akkor a kínaiak mindannyiunknál korábban a kommunizmus felépítését határozták el, és elkezdtek butaságokat csinálni, nem is beszélve nagyhatalmi ambícióikról.

Ha valamilyen újítást vezetünk be, ezt nem azért tesszük, hogy feldühítsük azzal a szovjet vagy a csehszlovák elvtársakat. A dolog lényege az, hogy valóban érdekeltté tegyük az embereket.

M. Sz. Gorbacsov: Szeretném Önt megkérdezni a Nyugattól való függés és vele való kereskedelmi–gazdasági kapcsolatokat illetően. Mi ez, történelmileg kialakult helyzet vagy a KGST-n belüli együttműködés hiányosságainak hatása, illetve mi tette lehetővé ezt a gazdasági választást?

Kádár J.: Ez a helyzet nem tudatos választás eredményeképpen jött létre. Emlékszik, hogy a 70-es évek elején ún. árrobbanás következett be. A dolgok nálunk azonnal rosszul mentek. Akkor arra kértem L. I. Breznyevet, hogy számláink kiegyenlítése céljából nyújtsanak nekünk tartalékhitelt 1 milliárd rubel összegben. Ő azt válaszolta, hogy a kérést meg fogják vizsgálni. Fél év múlva értesültem arról, hogy a szovjet közgazdászok szerint nekünk nincs szükségünk ilyesfajta hitelre.

Mit volt tennem? Kis ország vagyunk, s ebben a kérdésben a Szovjetuniótól kívántunk függni. Hiszen Magyarországnak szüksége van nyersanyagra, s ezen belül még sok technikai eszközt is Önöktől kap. Már szoltam az importforrások kérdésében tett lépéseink sorrendjéről. Azokból a termékekből ugyanis, amelyeket a Szovjetunióba szállítunk, többek között mezőgazdasági árukból, mintegy 20%-nyit nyugati exportra tettünk félre. Így jöttek létre kapcsolataink a Nyugattal. Ebben a vonatkozásban a legaktívabb az NSZK volt. A nyugat-német tőkések már abban az időszakban is kinyilvánították kezdeményezőkézségüket a kapcsolatok fejlesztését illetően, amikor még nem álltunk diplomáciai viszonyban az NSZK-val. Azt, ami nem sikerült nekik fegyverrel a második világháborúban, most gazdasági úton szerzik meg.

Magyarországnak a Nyugattal való kereskedelmi kapcsolataiban az első helyen Ausztria áll, utána következik az NSZK és Olaszország. Ami az USA-t illeti, az egymás közti kereskedelem nagysága jelentéktelen.

M. Sz. Gorbacsov: Nem az történt, Kádár elvtárs, hogy Ön politikájában valamiféle célt kívánt elérni a nyugati tőke segítségével, de áthágta a határokat és most nehézségek merültek föl és elkerülhetetlenül stagnálás következett be?

Kádár J.: Nem. Az egész dolog a világgazdasági helyzet függvénye. Hibát követtünk el, nem vettük észre a világgazdasági tendenciák változásait. A népgazdaság magas fejlődési ütemei nem változtak, az előző ütemben az életszínvonal is emelkedett. De nagy lábon élünk. Az egyenleg hiányát a hitelek révén fedeztük. L. I. Brezsnyev mindig figyelmeztetett a függőség veszélyeire, én egyetértettem vele, de hiszen a szovjet elvtársak is ígényt tartottak arra, hogy folytassuk szállításainkat, amelyekből, mint már említettem, 20%-ot nyugati importra kötöttünk le.

Eképpen fő hibánk az volt, hogy nem állítottuk le időben az ország magas fejlődési ütemét és elkezdtünk hitelekért folyamodni. Akkoriban Gierek²⁵ szintén úgy gondolta, hogy nem kell félni az adósságtól, a dollárt úgymond le fogják értékelni. Magyarország nem haladt a lengyel úton, de sok hitelt kellett felvennie, s a kamatteher növekedett. Természetesen nagy örömmel fizettünk volna a Szovjetunióknak, de a helyzet nem tőlünk függött. Más szóval: a kialakult szituáció nem a mi tudatos döntésünk következménye volt, hanem hibák és számítási tévedések eredménye. Most, ha az adósságot egy főre átszámítjuk, a szocialista országok között nálunk a legnagyobb az eladósodás, de tartjuk magunkat nagy exportképességünk révén.

M. Sz. Gorbacsov: Kádár elvtárs, mi is sokat segtünk Önöknek.

Kádár J.: A Szovjetunióval és a KGST-vel való gazdasági kapcsolatok reményteljes támaszaink.

M. Sz. Gorbacsov: Egy így lesz a jövőben is. Érdekes volt megismerkednem Magyarországnak történetének politikai tanulságaival, amelyekről Ön beszélt, s hallani azokról az elvekről, amelyek alapján az Ön pártját irányítják. Azt szeretném Önnek mondani: a szovjet vezetésben sohasem vonták kétségbe az Ön működését. Mi úgy véljük: amíg Kádár van, ez garancia arra, hogy Magyarország a jövőben is együtt fog haladni a Szovjetunióval. Reméljük, hogy együtt fogunk munkálkodni. De szeretnék Önnek egy baráti tanácsot adni: ahogy az évek múlnak, és a kor az kor, ésszerűbben gazdálkodjék az erejével. Erre van szüksége Magyarországnak és a Szovjetunióknak, de az egész szocialista közösségnek is. Mivel a világ színpadán Kádár János jelentős politikai egyéniség.

Kádár J.: Köszönöm. Én ugyan ezt nem tudom, nem mértem le.

M. Sz. Gorbacsov: Ön teljesen átadja magát a forradalom ügyének, de óvni kell erejét, méltó utódokat kell felkészíteni. Ez óriási jelentőségű dolog.

Kádár J.: Szeretnék elmondani egy esetet, amely 1974-ben, a magyar párt- és kormánydelegáció moszkvai látogatása alkalmából történt. Volt egy találkozó, amelyen részt vett Brezsnyev és Koszigin.²⁶ A beszélgetés során vita alakult ki és a két heves, lobbanékony természetű ember, Koszigin és miniszterelnökünk, Fock²⁷ összeakaszkodott. Ezt látva, L. I. Brezsnyevvel azt mondtuk egymásnak: ezekre az elvtársakra nem szabad rábízni a szovjet-magyar barátság ápolását. L. I. Brezsnyev azután lecsillapította őket. És azt mondta: „De Önnek, Kádár elvtárs, hiszünk.” Voltak ott még más elvtársak is a kormányból. Kínosan éreztem magam akkor. De értem, amit Ön mondott.

Ami az Ön által felvetett kérdéseket illeti, úgy vélem, hogy az MSZMP jelenlegi irányvonala folytatódik. Komolyan viszonyulunk a kollektív vezetéshez. A dolog nem tőlem függ. Ugyanis, én már a régi módon nem tudok dolgozni. Néhány éve „ravaszul” dolgozom: kilenc hónapot évente. Ez idő alatt arra törekszem, hogy mindazt elvégezzem, amit 12 hónap alatt

25 Gierek, Edward (1913–) lengyel politikus, 1970–1980 közt a LEMP KB első titkára. 1981-ben kizárták a pártból.

26 Koszigin, Alekszej (1904–1980) szovjet politikus. 1964-től a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke.

27 Fock Jenő (1916–) magyar politikus, 1967–1975 közt Magyarország miniszterelnöke.

kellene megtennem. Lehetőséget kapok a pihenésre, így teljesen kikapcsolom magam a dolgokból.

Úgy gondolom, hogy a PB-nak és a Titkárságnak egységesnek kell lennie, mivel ezek a végrehajtó szervek. Ami pedig a KB plénumait illeti, nem baj, ha valaki a vita során más döntéseket is javasol. A plénumon lehet vitatkozni, de határozatot hozni és azt végrehajtani közösen kell. A helyzet nálunk, a KB-ban normális.

Hogyan tovább? Őszintén szólva nem tudom. 1972-ben, midőn betöltöttem 60. életéve-met, levélben fordultam a KB-hoz, kérve nyugdíjaztatásomat. A PB ellenezte ezt. Én ugyan-is abból indultam ki, hogy a főtitkársere mindig valamiféle magyarázkodással jár, és példát kívántam mutatni a szocializmus viszonyai között e kérdés normális megoldását illetően. A KB elutasította kérésemet.

Már ezt megelőzően elküldtem e leveletem L. I. Breznyevnek. Fel volt háborodva. Nem tetszett neki az érvelésem. A legközelebbi találkozón haragosan ezt mondta nekem: „Az Ön KB-jának igaza volt.”

M. Sz. Gorbacsov: Én is osztom a véleményét.

Kádár J.: Időszakonként új embereket emelünk ki, de meglátjuk, mi válik belőlük.

M. Sz. Gorbacsov: Természetesen, ez a kérdés az Ön KB-jának az ügye, de mi is mint barátok érdekeltek vagyunk abban, hogy Kádár ügye reményteljes kezekben legyen. Hiszen Ön is ugyanezt mondotta a Szovjetunióról.

Kádár J.: Ez más dolog. Jól értettem az Ön kérdését. Köszönöm a bizalmat. A KB határozott egyszer s megfelelőkeztem kérésemről, és tovább szolgálom a közös ügyet. Már nem tudok nyugdíjba menni.

M. Sz. Gorbacsov: Szeretnék feltenni egy kérdést. A nyugati sajtóban elterjedt a hír arról, hogy Magyarországon ellenzék jött létre, s a Balaton környékén valamiféle kongresszus is volt. Miről van itt szó? Vagy valami provokáció ez?

Kádár J.: Nem, ez nem provokáció. Országunkban létezik az ellenzék: néhány társadalomtudós, szociológus, az értelmiség képviselői, írók. Nincsenek sokan. Szerveződő csoportnak is lehet őket nevezni abban az értelemben, hogy 50–60 ember időnként találkozik. A nyugatiak megkeresik, támogatják őket. Megpróbálnak röplapokat is kiadni, pl. a dunai magyar–csehszlovák vízierőmű építése ellen, a környezetvédelem jelszávaival.

Milyen a hatásuk? Még Nyugaton is úgy vélik, hogy nem nagy; a munkásosztály körében nincs fogadtatásuk. Felmerül a kérdés, mit tegyünk velük. Adminisztratív intézkedéseket csak végső esetben foganatosíthatunk velük szemben, mivel nem kívánunk ingyen reklámot csinálni ezeknek az embereknek. Időnként ellenőrizzük az ellenzéki elemeket, elkobozzuk sokszorosító gépeiket, de ha kell, tudunk gorombábbak is lenni.

Eszembe jutott egy „vad” magyar gondolat: a mi rendszerünkben nincs szelep a feszültség enyhítésére.

M. Sz. Gorbacsov: Miért? És a kritika és önkritika? Ez a mi erős hatékony fegyverünk.

Kádár J.: Ez igaz. De olyan eszközeink nincsenek, mint a kapitalistáknak. [Ott] a politikai küzdőtéren különböző elvek ütköznek és a választó megválaszthatja vagy megdöntheti a kormányt, ezt vagy azt a pártot, bár nincs elvi különbség a polgári pártok koncepciói között.

Mi hogyan fejlesszük tovább a demokráciát? Szükség van a demokratikus centralizmus-ra. Bővebb lehetőséget kell teremteni a társadalmi szervezetek önálló működése céljából. Egy időben nálunk problémák voltak a szakszervezetekkel, mert esetükben különböző megnyilatkozások jelentek meg abban a tekintetben, hogy a szakszervezetek teljesen függetlenek legyenek-e a párttól. Akkor kénytelen voltam összehívni az elvtársakat, s elmondani: sehol a világon nincsenek független szakszervezetek, de nálunk önállóak lesznek.

M. Sz. Gorbacsov: Köszönöm, Kádár elvtárs. Érdekes véleménycsere alakult ki itt. Mint-ha csak Magyarországról esett volna szó, de ténylegesen általában véve a szocializmus fejlődéséről, a felhalmozott tapasztalatok értékeléséről beszélünk. A komoly politikai pártok és a komoly politikások kötelesek elmélyülten belefogni a múlt tanulmányozásába, hogy világosabban képzeljük el a jövőbe vezető vitákat. Az Ön által elmondottak nagy érdeklődést váltanak ki.

Napjainkban Magyarország nagy eredményekkel rendelkezik. Ezek a nép és a párt, amely a társadalom vezető ereje, munkájának vívmányai. Ezek egyúttal a világszocializmus vívmányai is. Ez többéves harc következménye. És ebben az értelemben az Önök egész történelme — különösen 1956 novemberét követően (persze nem szeretném lebecsülni az 1945-től, a fasizmus alól történt felszabadulás óta eltelt időszak jelentőségét sem) — érdemre tart számot a szocialista országok és pártjaik részéről, ama politikai erők részéről, amelyek a szocialista választás kérdésében döntenek. És az Önök összes dolgai — és győzelmek és ideiglenes eltávolodásuk — a szocializmushoz vezető úton a fő mozgalom és a szocialista rendszer előnyei feltárásának részét képezik.

Említette, hogy beszélt tapasztalatairól más elvtársaknak, javaslatot tett következtetések levonására, de nem minden így történt. Lenin azt mondta, hogy nincs értékesebb, mint a saját tapasztalat. De napjainkban ezt a lenini gondolatot értelmezve azt mondanám, hogy a Szovjetunió, Magyarország és a szocialista országok tapasztalatai a mi közös szocialista tapasztalataink. Ezért ezek mindannyiunk számára fontosak. Ismétlem, hogy támogatjuk azokat az alapvető marxista-leninista elveket, amelyek — ahogy Ön említette — pártunk egész működésének alapjául szolgálnak.

Az ilyen irányvonal megfelel mind a magyar nép, mind más szocialista országok népei érdekeinek. A magyarországi tapasztalat, de a mi saját tapasztalataink is azt mutatják, hogy akkor is, midőn egyik vagy másik szocialista ország nehézségekbe ütközött, ezeket a nehézségeket nem a szocializmus mint rendszer okozta. Ezek különböző ama szocialista országbeli politikusok politikájának értelmezésében és alakulásában megnyilvánuló hibák következményei voltak, akik képtelenek voltak teljes mértékben kifejezni a kor szükségleteit és alkotó módon alkalmazni a szocializmus törvényeit országaink konkrét követelményei között.

Szerettünk volna sokkal mélyrehatóbb következtetéseket levonni, amely fejlődésünk nemcsak múltbeli, de jövőbeni útjait is érinti. A SZKP, az MSZMP és a többi testvérpárt tapasztalatai arról tanúskodnak, hogy sikereink biztosítéka a marxizmus-leninizmusba vetett hit. Az egyik tanulság abban rejlik, hogy a párt nem bújhat ki saját népei, a szocializmus sorsa iránti felelősség alól. És hogy az előtte álló feladatoknak megfeleljen, a pártnak a lenini elvek, a lenini normák szerint kell eljárnia. Ez nagyon fontos momentum. Már előfordult a történelemben, hogy a pártok vezetésében voltak a marxizmus-leninizmus iránt elkötelezett emberek, de nem voltak képesek olyan légkört teremteni, amely idejében lehetővé teszi a negatív mozzanatok feltárását, hogy kidolgozzák a helyzet orvoslásának módszereit.

A szocialista országok jelenlegi helyzetéről szólva, valószínűleg mindannyian egyetértünk abban, hogy új szakasz köszöntött be a világszocializmus fejlődésében. Nagy felelősség hárul ránk azért, hogy értékeljünk, elgondolkozzunk tapasztalatainkról, megállapítsuk, hol is tartunk. Hiszen megváltoztak a feltételek mind bel-, mind külpolitikai fejlődésünkben. Egyrészt nagy sikereink vannak a politikai, gazdasági, szociális, ideológiai élet területein és másutt. Még inkább megerősödtek a szocializmus pozíciói a világ küzdőterén. Másrészt azonban látjuk azokat az aggasztó tendenciákat is, amelyek nehezítik, lassítják fejlődésünket. Mindezeket a kérdéseket közösen kell kielemeznünk. Elégedettséget vált ki, hogy a testvéri pártok mindegyik vezetője egyetért abban, miszerint tartsunk e problémákról Szófiában munkatalálkozót. Az Önnel folytatott mostani beszélgetés, Kádár elvtárs, a maga nemében [egyfajta] kísérlet a soron következő találkozózt illetően. A problémák már régen megértek. Fontos a kollektív alapon történő tudományos elemzés, hogy tétovázás, improvizációk nélkül és voluntarizmustól mentesen kijelöljük előrehaladásunk módjait. A politikai hibákat, a tévedéseket a távlatok kidolgozásában népeink drágán fizetik meg. Minden lehetőségünk megvan a tudományos elemzésre, arra, hogy megtaláljuk a helyes utakat az előttünk álló feladatok megoldására.

Szeretném hangsúlyozni, hogy éppen ilyen szellemben készülünk az SZKP XXVIII. kongresszusára. A fő gondolat, ami ebben a vonatkozásban bennünket vezérel, abban rejlik, hogy a fejlődés új szakaszában mélyebben ki kell aknázni a szocializmus erőforrásait. Ez helyzetünk sarkalatos pontja. Igyekezzünk egyre mélyebben kiaknázni rendszerünk politikai, gazdasági lehetőségeit, feltárni a szocializmusnak mint demokráciának legfőbb erőforrásait.

Önök igaza van abban, hogy figyelmünket a szocialista demokrácia megvalósítására kell irányítanunk. Mi mindannyian, enyhén szólva, meglehetősen nyugodtan kezeltük ezeket a kérdéseket. Létezik úgymond a szocialista demokrácia, ennek megvannak a maga előnyei a polgári demokráciával szemben — és minden rendben van. Ezek az előnyök önmagukban nem tárnak föl. Jobban ki kell aknáznunk mindazt, ami benne rejlik. Erre majd új nemzedékek születnek, amelyek műveltségük magas fokával tűnnek ki. Lenin azt mondta, hogy az írástudatlan ember kívül áll a politikán. Egyedül az osztályosztón nem elegendő a politikai aktivizáláshoz. Napjainkban nálunk él a világ legműveltebb népe, de ez nem állhat a politikán kívül; ez a politika aktív részese és végrehajtója kíván lenni. És mi most egyre szélesebb körben tárjuk fel az új lehetőségeket arra, hogy a nép a pártszervezetek, a népi küldötttanácsok, a munkáskollektívák munkáján keresztül aktívan kapcsolódjék bele a politikába. És a nép ezt szívesen vállalja.

Még nem teljesen aknáztuk ki a szocializmusnak mint rendszernek az erőforrásait, aminek alapjául a szociális igazságosság elve szolgál. Ezen a területen is megvan az alap az új lépésekhez. Sajnos, még nem tudtuk megmutatni a világnak a szocialista életmód igazi értékeit, a mi értékeinket. Párizsban volt a politológusok kongresszusa, és a polgári tudósok is kénytelenek voltak elismerni, hogy a szocializmus nemcsak nem merítette ki magát, hanem a továbbfejlődés óriási lehetőségeit is demonstrálja.

Mind a belső elképzelések, mind pedig a nemzetközi okok következtében el kell gondolkodnunk azon, milyen is az új szocialista életmód? Vajon nem kell-e ismételtetnünk a sablonokat, nem kell-e lemásolnunk a fogyasztói polgári társadalom értékeit? Hiszen van erre hajlam.

Nemrég találkoztam sztahanovistákkal, az egykori nemzedék képviselőivel és azokkal is, akik az ő helyükre léptek. Ezen a találkozón ismét egyértelművé vált, hogy a szovjet embert nem csak a pénz, a rubel érdekli. Ők az erkölcsi ösztönzőkről beszéltek, az emberekre való odafigyelésről, az ember munkába vetett hitéről.

Hogyan tovább most már? A dolgokat abba az irányba vinni, hogy mindenkinek 20 öltönye, két autója legyen? A mi utunk valószínűleg nem ez. Nekünk a jövőben is javítanunk kell az emberek életkörülményeit, biztosítani kell a művelődéshez vezető utat, emelni kell az egészségügy, az orvosi szolgálat színvonalát. Van, ami csak a szocializmus sajátossága, a személyiség sokoldalú fejlesztése a kollektív elvek alapján. Fontos, hogy újszerűen, szocialista módon határozzunk a szabad idő, a sportolás megszervezésének kérdéseiről.

Ezeket a problémákat még korántsem oldottuk meg teljesen. Alapjaiban véve korábban is voltak olyan gondjaink, hogyan tápláljuk, öltöztessük és milyen lábbelivel lássuk el az embereket. Ezek a problémák ma is léteznek, bár új minőségben. De nem szabad a szocialista életmódot a felhalmozás, a polgári társadalom utánzása felé irányítani. Erről el kell gondolkodnunk és mi e gondolatokat a pártdokumentumokban is kifejezésre juttatjuk.

Már beszélünk Önnel arról, hogy a szocialista országokban az építés más-más tapasztalataira tettek szert. A konkrét problémák megoldására sokféle módot és megközelítést alkalmaznak. A gyakorlatban ebben is kifejezésre jut az új társadalom ama lenini formája és módszertani értelmezése, amely megfelel a konkrét nemzeti sajátosságoknak. De mindemellett a tapasztalat is megerősíti a szocializmus építésének általános elveibe vetett hit szükségességét: a munkáshatalmat, a marxista-leninista ideológiát, a társadalmi tulajdont, a nemzeti politikát, amely biztosítja a tényleges egyenlőséget és a népek egyenjogúságát. Ezekről az elvekről Ön is szól. És mindez a tudományos szocializmus. És ez a mi modellünk. A többi módszer [csak] munkamódszer. Ahogy emlékszem, ebben a kérdésben, Kádár elvtárs, teljes az egyetértés Önnel.

Előfordul, hogy egyik vagy másik, szocializmust építő országban oly módszereket és eszközöket alkalmaznak, amelyek nem teljesen felelnek meg az általános szocialista elveknek, de azokat konkrét történelmi körülmények diktálják. Fontos, hogy ezek a közbeiktatott eszközök végső soron elvezessenek a szocialista eredmények megvalósításához. Ezért szükség van a véleménycserére. Nem kell dramatizálni az útkereséseket, a kísérleteket, mégha azok nem is mindig igazolódnak. Fontos — ahogy arról Önnel már 1983-ban Budapesten beszél-

gettünk —, hogy a kísérleti célok és keretek szocialisták maradjanak, hogy minden intézkedésünk a szocializmus megszilárdításához vezessen el.

Figyelemmel kísérjük, mit kínál nekünk a Nyugat. A rendelkezésre álló információ alapján ítélve, ott már egyre kevésbé akarják a szovjet társadalom belső megerősödését.

Kádár J.: Ez igaz. Ez a probléma egyre inkább nyugtalanítja őket.

M. Sz. Gorbacsov: Nyugaton azon gondolkodnak, hogyan mérjenek ránk csapást, hogy állítsák szembe Gorbacsovot a többi elvtárral, hogyan tegyék tönkre mindazt, amit megtervezünk. Érthető, hogy az új eszmék a különböző vélemények összeütközését váltják ki. És a Nyugat szeretne ebbe az eszmei vitába beavatkozni.

Kádár J.: És Ön nem fél attól, hogy [egy] udvari összeesküvés formájában megismétlődik a történelem, ahogy az Hruscsovval is történt?²⁸

M. Sz. Gorbacsov: Nem. Én levontam a következtetéseket. [Egy kis szünet után elmosolyodik.] Igen, Kádár elvtárs, nem vagyok butább Hruscsovnál. Józanul gondolkodunk. Mindaz, amit a Központi Bizottság magára vállal, ezek időszerű kérdések. A nép támogat bennünket, a szovjet emberek egyenesen megkövetelik, hogy folytassuk a fegyelem megszilárdítását; elkezdtek támadni azt, ami ellentétes a törvénnyel, támadják az iszákosságot. Végeredményben ez a mi óriási nyereségünk. A Nyugat semmiben sem becsüli le erőfeszítéseinket. Még egyszer megbizonyosodtunk arról, mennyire igaza volt Leninnek abban, amikor még a legsúlyosabb időkben is a valót mondták a népnek. Így tettünk mi is, és hatalmas pozitív visszhangra találtunk.

Nyugaton már arról kezdtek beszélni, hogy Gorbacsov állítólag nem váltja be reményeinket. Mintha elköteleztem volna magamat irányukban. Gorbacsov úgymond a tervezésről, nem pedig a piaczgazdaság elkötelezettje. A Nyugat nagyon szeretné, hogy a piaczgazdasággal mind mi, mind Önök visszatérnének a magántulajdonhoz. Alapjában véve munkánkban továbbra is az áru- pénzviszonyokat fogjuk alkalmazni. Így használjuk az önálló gazdasági elszámolást — mégpedig mindenütt — és úgy véljük, hogy ez nemcsak a munkatermelékenységet fogja ösztönözni, de a vezetés demokratizálását is. Ha a kollektívában minden a munka végső eredményétől függ, akkor az emberek elkezdik vizsgálni, miben rejlenek a hibák s a tervek nemteljesítésének okai. Így nő a munkásság részvétele a népgazdaság irányításában.

A Nyugat más ötleteket is kínál számunkra: ha úgymond eredményeket akartok elérni a gazdaságban, vállalni kell a kezdeményezést, szükség van arra, hogy a párt kivonuljon a gazdasági szférából. De azt mondják, hogy a pártcsinyovnyikok a Szovjetunióban nem vonultak ki a gazdaságból és ezért az új főtitkár minden kezdeményezése kudarcra van kárthatatva. Persze ítéleteikben felfedezhető valamelyest negatív momentumaink tükröződése. Gondolok itt mindenekelőtt a bürokratizmus jelenségeire. Mi nem kételkedünk a demokratikus centralizmus elvének értékében a népgazdaság irányítása terén. De úgy véljük, hogy azt alkotó módon, a körülményekkel összhangban kell alkalmazni. Egy dolog a „hadikommunizmus” vagy a háború időszak, illetőleg a háború utáni helyzet. Akkor fokozni kellett a centralizmust. De most mások a feltételek. A nép képzetesebb lett, káderek nőttek fel. Ez megköveteli a jog és a felelősség fokozását a helyszíneken, a munkáskollektívákban. Mi is ezen az úton fogunk tovább menni.

De vannak olyan objektív okok és körülmények, amelyek vonatkozásában az egyes területeken nem szabad elerőtlenednünk, sőt erősíteni kell a centralizmust. Ez vonatkozik a szövetséges köztársaságok kölcsönös kapcsolataira is. Nem tűrhetjük el az olyan helyzetet sem, amilyen Jugoszláviában kialakult, azaz egyik köztársaság nyomorog, a másik pedig bőségben él. Saját tapasztalataink alapján meggyőződünk arról, hogy csak a centralizmus segítségével lehet kiegyenlíteni köztársaságaink fejlődésének gazdasági feltételeit.

28 Hruscsovot 1964. október 14–15-én puccs-szerű körülmények között távolították el az SZKP KB első titkári és miniszterelnöki tisztségéből.

A központi hatalom osztja szét a köztársaságok között az anyagi eszközöket. Ebben juttott kifejezésre Lenin zsenialitása. Az országunkban lakó népek sokfélesége ellenére társadalmunk szilárd. De a nemzeti politika iránti figyelmünk nem csökken.

Vagy az árpolitika kérdése. A pénzmennyiség és az árutömeg közötti megfelelés szintén megköveteli a centralizációs módszert, másképpen az egész gazdaság összezavarodik. Más szóval, nem szabad úgy feltenni a kérdést, hogy a centralizmus nélkül kell fejlődni. A centralizmus a szocializmus előnye, de ezt az elvet a gyakorlatban jobban kell végrehajtani.

Az 1985 áprilisában tartott KB-plénumon a társadalmi–gazdasági fejlődés meggyorsításának programját tűztük ki. Többről van szó, mint egyszerűen az ütemfokozásról. Társadalmi életünk minőségének emelkedéséről van szó. Nem szabad visszaélni a szovjet nép türelmével. Ebben a kérdésben számítunk barátaink megértésére. Hiszen minél jobban mennek a dolgok nálunk, annál jobb lesz Önöknek is.

Az internacionalizmus tartalékai nálunk, Kádár elvtárs, óriásiak. És mi törekszünk arra, hogy társadalmunkban ne szülessenek meg a nemzeti önzés bacilusai. Ez komoly következményeket vonna maga után. Úgy véljük, hogy az Önök problémái a mi problémáink is, de őszintén szólva, kell, hogy legyen barátainknál is olyan megközelítésmód, mint amilyen a megértés. Erre annál is inkább szükség van, mivel a baráti szocialista országok a fejlődés bizonyos szintjét elérték, ezekben kialakultak a politikai intézmények, érett pártok tevékenykednek, nőtt a nép kulturális és műveltségi színvonala, megszilárdult a népgazdaság. Mindez hozzásegíti az egyes országokat ahhoz, hogy önállóan valósítsák meg lehetőségeiket. De a fejlődésnek ezen a szintjén, az SZKP KB véleménye szerint, nem szabad megengedni, hogy meggyengüljenek a baráti szocialista országok közötti nemzetközi kapcsolatok. Sajnos, a nemzeti önzési jelenségek megtalálhatók a szocialista országokban. Lehet, hogy ezek nem is a politikai vezetés szintjén jelentkeznek, de léteznek, néha ezek valamely új döntések keresésével magyarázhatók. Szeretném egyértelműen hangsúlyozni, hogy a szovjet vezetés a szocialista országok nemzetközi összefonódottságának megszilárdítását kívánja. Nézze, hogy próbálkozik a Nyugat meggyengíteni kapcsolatainkat, megosztani bennünket. Itt bevetik a differenciált megközelítést és az elmékedéseket a modellekről, arról, hogy a szocialista országokban néhány vezető „rugalmas”, mások pedig konzervatívak, valakivel lehet tárgyalni, másokkal pedig nem kell.

Kádár J.: Igen, mindez előfordul.

M. Sz. Gorbacsov: Úgy tűnik, ahogy azt Bebel mondta: ha az osztályellenség dícsér téged, akkor el kell gondolkodnod azon, milyen hibát követtél el.

Már szóltam arról, hogy célkitűzésünk az ország társadalmi–gazdasági fejlődésének meggyorsítása. Nem kevésbé fontos a jelenlegi nemzetközi helyzetben a védelmi képesség biztosítása is. Ez a feladat szintén megköveteli fejlődésünk gyorsítását.

Felmerül most már a kérdés: hogyan biztosítsuk a feladatok megoldását, hogyan realizáljuk irányelveinket? Úgy véljük, hogy mindenekelőtt az emberi tényezőt kell aktivizálnunk, többek között a szociális politikával, rendszerünk demokratikus fejlődésével és a szocialista törvényesség megszilárdításával. Fontos kérdés káderpolitikánk megvalósítása. Ebben mi semmi újat nem találunk fel. A lenini elveket alkalmazzuk. Amellett vagyunk, hogy ne szakadjon meg a természetes folyamat, korábban ugyanis ebben hibákat követtünk el. Most pl. fontos, hogy biztosítsuk a friss erők áramlását, de mi a tapasztalt és fiatal káderek kombinációjának szükségesszerű tényéből indulunk ki. A tapasztalat felbecsülhetetlen vívmány. Megvéd az ábrándozásoktól, a fiatal energia pedig a konzervatizmus jelenségeitől.

Nagy figyelmet szentelünk annak, hogy aktivizáljuk a párt belső életét. Fokozzuk a kerületi és területi pártszervezetek harciasságát, intézkedéseket foganatosítunk a választott pártszervezetek munkájának aktivizálása terén.

A munkában törekszünk a nagyobb glasnoszty biztosítására. Nálunk egykor voltak „tiltott övezetek” a kritikában. Nem volt szabad megbántani egyes köztársaságokat, egyes területeket, mert azok „oltalom” alatt álltak. Ez abnormális eredményekhez vezetett.

Valóban, Kádár elvtárs, a szocialista országokban nincs politikai ellenzék. Ezért a mi módszerünk a kritika és az önkritika fejlesztése. Van, ahol a szocialista országokban betegesen reagálnak változásainkra. Elkezdtek kérdezgetni: miért van akkor nálunk csend, vajon

nincsenek problémák? Mi senkit nem akarunk ebben tanítani. Az SZKP a lenini pártelvekkel és normákkal összhangban tevékenykedik.

A társadalmi-gazdasági folyamat felgyorsításával kapcsolatban megfogalmazott éles kérdésfeltevés legalább ugyanilyen élesen vetette fel számunkra a tudományos-technikai haladás problémáját. Ezen a területen nem tudunk a kapitalizmus fölé emelkedni. Nálunk minden adott ahhoz, hogy ne veszítsünk, óriási termelési és tudományos erőforrások, kérderek, a szocialista rendszerű gazdaság előnyei. Arról van szó, hogy vonjuk be a tudományos vívmányok elmélyítésének mechanizmusát a termelésbe. Javaslatot tettem e kérdések megvitatására a szófiai találkozón. Elégedettek vagyunk azzal, hogy elképzeléseink pozitív visszhangot váltottak ki.

Őn szölt arról, hogy 1956 után Magyarországon emelték a munkásság anyagi érdekeltségét. Gazdasági mechanizmusunk sok vonatkozásban 30 évvel ezelőtt alakult ki és nem minden tekintetben felel meg a jelenlegi követelményeknek. Természetesen nem fogunk minden megváltoztatni, de komoly peresztrojka áll előttünk. A vezetésben a centralizmus és a tömegek kezdeményezésének kombinációját fogjuk keresni, egyre szélesebb körben fogjuk meghonosítani az önálló gazdasági elszámolást, az anyagi ösztönzési módszereket. Mindezt nem valami lakossági rohammal fogjuk megtenni, hanem az idő és a felhalmozott tapasztalatok függvényében. Már jártunk ezen az úton, és nálunk kifejezésre jutott az a meggyőződés, hogy gyorsan kidolgozzuk a peresztrojka egész koncepcióját a népgazdaság irányításában.

Természetesen, minden vállalkozásunkban, minden dolgunkban a szocialista országokkal történő együttműködésre támaszkodunk. Önök tőlünk függenek, és mi sok vonatkozásban mindenkitől függünk. Azt kívánjuk, hogy ez a kölcsönös függés még teljesebb legyen. A kellő megoldást meg fogjuk találni. Az igazság a közös vitákon, a közös elemzéseken születik meg. Ez normális jelenség.

Az év rosszul indult nálunk. Nem működött a kereskedelem és nem volt energiagazdálkodás, ami hátrányosan hatott az egész népgazdaságra. Most normalizálódik a helyzet. Az elmúlt 8 hónap számadatai szerint növekedésünk átlagmutatói 3,4%-osak. Őszintén megvalom, hogy sokat veszítettünk a vodka forgalmazásában (kb. 20 milliárd rubelt). A folyamat gyorsabban zajlott le, mint azt vártuk. Van egy nagyon fontos mutató, amely nálunk hosszú éveken át nem csökkent: az iszákosság miatt kialakult traumákból eredő veszteségeké. Jelenleg e mutató vonatkozásában jelentős pozitív haladás tapasztalható.

Az agráripari komplexumban pozitív folyamat van kibontakozóban. Arról van szó, hogy még az iparosítás éveiben alakult ki ez a helyzet, amikor a munkaerő eszközeit és forrásait más ágazatok fejlesztése céljából a mezőgazdaság kárára használják fel. A háború után saját erőből sikerült újjáépíteni az országot. De később éreztük annak szükségét, hogy fokozottan az agrárágazatra irányítsuk figyelmünket. 1964 után, L. I. Brezsnyev kezdeményezésére változtattunk ezen a helyzeten, de még nem sikerült minden vonatkozásban felülemelkedni az egykori látásmódon.

Most kezdtünk aktívan áttérni a gabonafélék művelésének intenzív módszerére. 1986-ban e területet 35 millió hektárral növeljük, s távlatilag el kívánjuk érni a 60 millió hektárt. Ebben rejlenek tartalékaink. E rendszerek alkalmazásával a folyó évben 8–12 mázsa terméknövekedést értünk el hektáronként. Ha 60 millió hektáron takarítjuk be majd a termést, hektáronként 30 mázsával, ez 180 millió tonnát fog eredményezni. Éppen ezért, mikor Celinogradban beszédet mondtam, kifejtettem, hogyha a rossz évben kb. 200 millió tonna gabonát kell betakarítanunk, akkor a jó évben kb. 250 millió tonnát. Most minden tartalékunkat ezekre kell koncentrálnunk. A népből nagy reményeket keltettünk és konstruktív intézkedéseket kell kidolgoznunk célkitűzéseink realizálása érdekében.

Kádár J.: Beszélgetésünk az én hibám miatt elhúzódott, amennyiben kissé belemerültem a magyar történelem problémáiba. Küldök Önnek majd egy levelet, amelyben ki fogom fejteni néhány nemzetközi kérdésről és a kommunista mozgalom problémáiról álláspontunkat. Úgy fogjuk megítélni, hogy beszélgetésünk eképpen fog folytatódni.

M. Sz. Gorbacsov: Rendben van, Kádár elvtárs. Arról szeretném Önt előre informálni, hogy új javaslatokat készítettünk elő az amerikai kormányzat számára a fegyverkezési verseny csökkentésének kérdéseit illetően. Szeptember 27-én, Sevarnadze elvtárs Reagennel

történi találkozásán át fogja nyújtani neki ezeket a javaslatokat. Miről is van szó? Ha az USA egyet fog érteni azzal, hogy elálljon a világűr militarizálásától, akkor 50%-kal lehet csökkenteni azoknak a rakétáknak a számát, amelyek képesek elérni a szovjet vagy az amerikai területet.

Javaslatot teszünk arra, hogy függesszük fel az atomrobbantásokat és újítsuk fel a tárgyalásokat ebben a kérdésben a megegyezés előkészítéséről, beleértve az ellenőrzés kérdéseit is. Ami Európát illeti, mi az 1984. évi szintre csökkentettük azon középhatótávolságú rakéták számát, amelyek harci készütségben állnak. Ilyenképpen javaslatunk kiterjednek mind a világűrre, mind pedig a középhatótávolságú rakétákra és az atomrobbantásokra.

Kádár J.: Ezek nagyon komoly javaslatok.

M. Sz. Gorbacsov: Egyidejűleg megfelelő alternatívákkal láttuk el genfi küldöttségünket. Most vagy reagálnak az amerikaiak ezekre a javaslatokra, és akkor igazi előrehaladást fogunk elérni a háborús fenyegetés mérséklése terén, vagy önmagukat fogják leleplezni.

Kádár J.: Már előre azt mondhatom, hogy ezek nagyon jó intézkedések.

M. Sz. Gorbacsov: Javaslatokat hozunk, hogy ezeket a lépéseket kölcsönösen tegyük meg, de nem fogunk egyoldalúan lefegyverkezni. Franciaországi utam idején szeretném legalizálni ezeket a javaslatokat. Ismerje meg a világ őket. Az amerikaiak most nehéz helyzetben vannak, erre reagálnunk kell.

Kádár J.: Helyes.

M. Sz. Gorbacsov: Keményeknek kell lennünk, de egyúttal konstruktív pozíciót kell elfoglalnunk. Arra aligha számíthatunk, hogy az imperializmus gondoskodik a békéről. De természetesen, nem szabad gyengének lennünk. Az amerikaiak megpróbálnak előnyöket szerezni a világűrben saját katonai terveik megvalósításával. A jövőben is tudtukra adjuk, milyen előre meg nem jósolható következményekkel járna a világűr militarizálása. Ha elkezdődne a fegyverkezési verseny, a világhelyzet destabilizálna.

Ami a szovjet–magyar kapcsolatokat illeti, feltételezem, hogy összes problémáink tisztázottak, megvalósul a tervek koordinációja. Kezdetben a koordináció nehezen haladt. Tekintettel arra, hogy a magyar fél nem kis erőfeszítéseket tett, hogy csökkentse a meglévő különbséget kereskedelmi és fizetési viszonyaink kiegyenlítésében, határozatot hoztunk a magyar vezetés kérésével kapcsolatosan, ti. Magyarország adóssága egy részének kifizetését, azaz azt a kb. 500–600 millió rubel összeget, amit az 1986–1990. években kellene törleszteni, halasszák el az 1990. év után.

Szeretnék azonban, Kádár elvtárs, egy kívánságunknak hangot adni. Meg kell szilárdítanunk az integrációt, bővíteni kell a szakosítást és az együttműködést. Ha a szakosítás még nem megy, akkor a kooperációs termelés részaránya még alacsony. Úgy tűnik, a szocialista országok együttműködése a kapitalista országokkal jobb. Ez nyilvánvaló hiba együttműködési mechanizmusunkban. Ez abnormális jelenség.

Kádár J.: Szeretném hangsúlyozni, hogy tevékenységünk minden területén osztjuk a Szovjetunió álláspontját. Kétoldalú kapcsolataink jól fejlődnek. Mai találkozáson megállapíthatjuk, hogy teljes politikai egyetértés van közöttünk. Kapcsolataink a jövőben még szilárdabbak lesznek. A kereskedelmi kapcsolatok terén az új öt éves term időszakára mintegy 50 milliárd rubel nagyságú árucserében egyeztünk meg. Magyarország számára ez nem kevés. Köszönet Önöknek érte. És külön köszönet a 600 millió rubellel kapcsolatos döntésért. Mi kértük adósságunk kifizetésének elhalasztását, és le vagyunk kötelezve a szovjet vezetésnek kérésünk teljesítéséért. Ami a gazdasági kapcsolatok fejlesztését illeti, szeretném hangsúlyozni, hogy törekszünk megszilárdítani az együttműködést a Szovjetunióval a legmodernebb ágazatokban — az elektronikában, a számítógépek gyártásában, a biotechnológiában. Készek vagyunk a kétoldalú kapcsolatok révén bekapcsolódni az Önök terveinek megvalósításába. Ez segít nekünk saját belső dolgaink megoldásában is. S ha közöttünk együttműködés jön létre a legmodernebb területeken, akkor ez Magyarországot megfelelő szintre fogja hozni. Ebben mi erősen érdekeltel vagyunk. Úgyanúgy érdekeltel vagyunk a KGST-n belüli együttműködés elmélyítésében. Teljes egészében támogatjuk ez év szeptember 12-i levelében kifejtett javaslatait. Egyetértünk az abban megfogalmazott összes elképzeléssel és úgy vélem, hogy minden intézkedést meg kell tenni a tudományos–technikai fejlődés felgyorsítása érdekében.

M. Sz. Gorbacsov: Szófiában tekintsük majd át mindezeket a kérdéseket. És azon kívül, Kádár elvtárs, döntenünk kell az országaink közötti közös vállalatok létrehozásának kérdéseiben.

Kádár J.: Üdvözlöm ezeket a javaslatokat és egyéttünk megvalósításukkal. Jó, hogy a KGST is elkezd e kérdésekkel foglalkozni.

Szeretném hangsúlyozni, hogy teljes mértékben támogatjuk a Szovjetunió külpolitikáját. Mindannyian magabiztosan nézhetünk a jövőbe. A helyzet megváltozott a mi javunkra. A Szovjetunió támadó politikát folytat.

Nagy érdeklődéssel olvastam a *Time* magazinban az Önnel készített interjút. Nem tudom, látta-e már a *Newsweek* legújabb számát. Ebben szomorúan arról írtak, hogy a Nyugat a Szovjetunió taktikáját illetően alárendelt helyzetben van, hogy a Szovjetunió új stílusa fenyegeti a Nyugatot, a Szovjetuniónak energikus vezetője van, az amerikai elnök pedig beteg, nem képes reagálni s ehhez még Amerikát gazdasági problémák is sújtják.

Beszédem végén még egy kérdéstről. Hétfőn egy nevemre címzett táviratot adtak át nekem. Felbontottam. Ebben a következő állt: „Adja át Gorbacsov elvtársnak: csak így tovább, tartson ki a jövőben is. Kívánunk neki jó egészséget és sok erőt.” Aláírás: Tóth György magyar polgár egy dél-magyarországi kis faluból. Ő olvasta az újságokban, hogy Moszkvába utazom és egy ilyen táviratot küldött nekem. Ez a távirat nem valami kuriózum. Azt, amit egy magyar ember 3–4 szóval fejezett ki, ez lényegében véve KB és az egész magyar társadalom álláspontja. Arra törekszünk, hogy nagy nyilvánosságot biztosítsunk az Önök lépéseinek, az Önök politikájának. Röviddel ezelőtt bizonyos körökben országunkban olyan nyilatkozatok hallatszottak, hogy az SZKP és az MSZMP eltérő politikát folytatnak, közöttük nincs

n járnak. Célunk egy, törekvéseink ugyanazok, de eltérő feltételek között dolgozunk.

Szeretnék az MSZMP KB nevében személyesen sok sikert kívánni a jövőben Önnek, az SZKP Politikai Bizottságának, az egész Központi Bizottságnak. Most a Szovjetunió nagy katonai és politikai hatalom. Mi teljesen oszjtjuk az Ön optimizmusát, támogatjuk az Önök teremtését.

Köszönetet mondok a számomra igen érdekes és kellemes beszélgetésért. Támogassuk a jövőben is a szoros kapcsolatokat, cseréljük ki az információkat, levelezzünk, telefonáljunk egymásnak, találkozunk.

Kívánok Önnek sikereket az SZKP XXVII. kongresszusának lebonyolításában. Ezzel kapcsolatban szeretném a XX. kongresszussal kapcsolatos kérdést érinteni. Ennek határozatai óriási jelentőségűek voltak. Igaz, elkövettek egy hibát — nem kellett volna zártkörű előadást tartani. Alapvető határozatait bele kellett volna foglalni a beszámoló jelentésébe, és minden jó lett volna. Az SZKP XX. kongresszusa sok fontos határozatról vált emlékezetessé. Ezek az alkotás szabadsága, a szocializmus fejlődési útjainak keresése és az a következtetés, hogy nem létezik a világháború szükségessége. Úgy tűnik számomra, hogy az Önök előttünk álló XXVII. kongresszusa jelentőségét tekintve egyenlő lesz a XX. kongresszussal. Korszakos mérőöldkő lesz.

Meghívom Önt, kedves Mihail Szergejevics, magyarországi látogatásra, természetesen nem holnap, hanem amikor ideje lesz — egyedül avagy delegációval együtt. Tudja meg, hogy Ön szívesen látott ember nálunk.

M. Sz. Gorbacsov: Köszönöm. Élni fogok ezzel a meghívással.

Kádár J.: Fontosnak tartom, hogy a szocialista országok vezetői rendszeresen találkozzanak. Ilyen kísérletek a múltban is voltak. De ennek most azért is különös jelentősége van, hogy jobban kihasználhassuk a szocializmus erőforrásait. Nagyon fontos, hogy a szocializmusról ne olyan elképzelés alakuljon ki, mint amilyen jelenleg Nyugaton tapasztalható. Az olyan hírnévre, amilyenek a szocializmus napjaink nyugati közvéleményében örvend, nincs szükségünk, és képesek vagyunk ezt megváltoztatni.

M. Sz. Gorbacsov: Elégedett vagyok beszélgetésünk eredményeivel. Nem hiába tekintettünk ez elé mindkét félről nagy reményekkel. Búcsúzzunk egymástól, megszilárdítva egységünket, megszilárdítva az egységes megközelítésmódot mind a múlt, mind távlataink értékelésében.

Fordította: SOÓS ISTVÁN